

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғоғистон» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского помещного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinary terms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабилова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

3. Абдырақын Н. №38 қара сөзі негізінде абайтану // Абай әлемі <https://abaialemi.kz/ru/post/view?id=1762>
4. Бейсенбай, Қуаныш. Қ.А. Ясауидің – діни философиясындағы «кемел адам» концепциясы / Қуаныш Бейсенбай, Ж. Е. Нурматов. — Молодой ученый. — 2017. — № 7 (141). — С. Т.1. 7-9.

ӘОЖ 14.09

НӘЗИРА БЕРДАЛЫ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ҮРДІСТЕР

Алаудин Назгүл Әбілхайырқызы

alaudin.nazgul@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші – ф.ғ.д., қауымд.проф. А.Үсен

Аңдатпа. Мақалада әдебиеттену ғылымының аса маңызды мәселелерінің бірі – поэзиядағы фольклорлық үрдіс қарастырылады. Тәуелсіздік жылдарынан бері қарай қазақ поэзиясы тақырыптық, идеялық тұрғыдан жаңышылдыққа бет бұрды. Бұл ретте қазіргі қазақ поэзиясының белгілі өкілі Нәзира Бердалы өлеңдеріндегі идеялық, тақырыптық ерекшеліктер мен туындыларындағы фольклорлық сипат айтылады. Автор өз шығармаларында адам жанының сұлулығын, оның табиғатпен үйлесім табуын және ұлттың өзегі салт-дәстүр мен рухани құндылықтарды сөз еткен.

Кілт сөздер: фольклор, салт-дәстүр, ырым, поэзия, ұлттық құндылық.

Аннотация. В статье рассматривается одна из важнейших проблем науки литературоведения – фольклорный процесс в поэзии. За годы независимости казахская поэзия обратилась к тематической, идейной новизне. При этом выражаются идейные, тематические особенности и фольклорный характер произведений известного представителя современной казахской поэзии Назеры Бердалы. В своих произведениях автор говорил о красоте человеческой души, о ее гармонии с природой и о традициях и духовных ценностях, лежащих в основе нации.

Ключевые слова: фольклор, традиции, суеверия, поэзия, национальная ценность.

Annotation. The article examines one of the most important problems of the science of literary criticism – the folklore process in poetry. Over the years of independence, Kazakh poetry has turned to thematic, ideological novelty. At the same time, the ideological, thematic features and folklore character of the works of the famous representative of modern Kazakh poetry Nazira Berdala are expressed. In his works, the author spoke about the beauty of the human soul, about its harmony with nature, and about the traditions and spiritual values that underlie the nation.

Keywords: folklore, traditions, superstitions, poetry, national value.

Халықтың рухани дамуы, поэзиядан алар әсері, оқырманның сезім иірімдерін қылып еткізіп қозғауы, әрбір жол, әрбір тармақтың жүректен орын алуында шығармашылық иесінің атқарар рөлі орасан. Әрбір жанрда өмір ақиқатының бейнелену дәрежесі де әр түрлі болып келеді. Нәзира Бердалы жырлаған жырлардың да тақырыбы, идеясы, көркемдік стилі, ондағы жанрлық ерекшеліктері әр алуан. Ақын шығармашылығы заманауи қазақ әдебиетіне және оның дамуына да елеулі үлес қосып жүр. Нәзираның өлеңдері терең сезім мен эмоционалдық мазмұнға ие. Ол мейлі табиғатты жырласын, мейлі махаббатты, адамгершілікті және ұлттық құндылықтарды жырласын оның арқасында терең сезім мен үлкен жауапкершілік тұрады.

Поэзияның негізгі ерекшелігі – суреттеу мен образдарды шебер пайдалану болса, дәл осы дүние ақын шығармашылығында айқын аңғарылады. Нәзира ақынның шығармаларында яғни

өлеңдерінде қазақ халқының мәдениеті мен дәстүрлері анық көрінеді. Халықтың мәдениетін, салт-дәстүрлерін, шығармашылығын қалыптастыратын және оны сақтайтын, дамытатын құбылыстар бар, оны біз – фольклор дейміз. Ауыз әдебиеті, әдет-ғұрыптар, дәстүрлер, музыка және ән би, көркемөнер осының бәрін тұтас фольклорға жатқызсақ болады. Әдебиет пен фольклордың адамзаттың көркемдік дамуында алатын орнының ерекше екені даусыз. Дәл сондай фольклорлық іздерді Нәзираның өлеңдерінен де аңғаруға болады. Рахманқұл Бердібай «Бейнелі өткір теңеу, эпитет, метафораның мол кездесуі ақындық дарынның анық көрсеткішінің бірі» [4.92] – дейді. Ақын шығармашылығынан да осы дүниелерді аңғаруға болады. Назира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдіс қазақ әдебиетінің дәстүрлі элементтерімен тығыз байланысты. Мәселен халықтық тақырыптар, әртүрлі көркемдік әдістер, символизм мен метафора, табиғат элементтері (От, Ай, Су, Күн), табиғатпен үндестік, адам мен қоршаған орта арасындағы байланыс, ұлттық болмыс пен мәдениеттің негіздері ерекше көрінеді. Мәселен, ақынның «Гүл сияқтымын» атты өлеңінде:

Гүл сияқтымын...
Бөлме гүлі.
Топырағым –көзде.
Мен –гүл сияқтымын,
Тәнім топырақ табытта [2.51].

– деп келетін жолдар бар. Бұл жолдардан ақынның табиғатпен тұтастығын аңғарамыз. Автор гүл менен адам арасындағы байланыс арқылы тіршіліктің үндестігін көрсетіп отыр. Гүл бөлмеде өссе де, оның түп-тамыры топырақта, яғни өмірдің, табиғаттың шынайы мәнінде жатыр десек қателеспейміз. Тәні топырақ табытта жатса да, адамның жаны мен рухы табиғатпен тығыз байланыста. Табиғатпен үндестік адам өмірінің маңызды аспектісі болғандықтан, автор осы бір байланыс арқылы оқырманға ой салып отыр. Енді тағы бір жолда:

Иә, Отпын!
Сөндірмек боп үрлей түссең, лаулаған
Иә, Отпын!
Жылуымен жүрегінді жаулаған...

Иә, Отпын!
Сеземісің өртімді?..
Мен не бармын, әлде – жоқпын:
Сертім-ді!
...Ұмай – Ана!

От анасы жарылқа [2.88]! – деп жалғайды. От – өмір мен жылудың символы, адамдық сезімдердің әсіресе, махаббат пен шынайылықтың белгісі. Өзін отқа теңеу арқылы ешкімнің оны сөндіре алмайтынын, өз жылуыменн жүрегін жаулап алатынын жеткізеді. Қаламгер Оттың ғана емес, сонымен қатар мифологиялық кейіпкер Ұмай-Ана бейнесін қолдана отырып, ананың жылуын, қорғаушылығын айшықтайды. Қазақ халқы Ұмай-Ананы От анасы деп, отбасының, ошақ қасының қорғаушысы деп деп санайды. Кейін:

Әйел болып, От болмасам – мәнсізбін...
Күн де Оттан жаралған!
Күнді күтіп, кірпігіммен таң сыздым...
Көз жасыма малшындым,
Көз жасы – Су...
Ал мен – Судан әлсізбін [2.89]...

– деп келетін жолдар тағы бар. Бұл өлеңнің құрылымы мен образдары қазақ фольклорындағы әйел мен ана бейнесін, оттың қасиетін, сондай-ақ өмірдің отын сөндірмей, оны сақтап қалудың

маңыздылығын көрсетеді. Сөздердегі эмоционалдық күш пен символизм арқылы автор жан дүниесінің тереңін ашады және осы жолдар арқылы тіршіліктің мәні мен адамдық қарым-қатынастың нәзік бір байланысын білдіріп отыр. Күннің өзі Оттан жаралғанын, ол күннің атуын сарыла күткенін, қаншама көз жасын төккендігін, және оның алдында өзінің әлсіз екенін айтады. Қанша мықты болса да заты әйел, нәзік сезімнің иесі екендігін көрсетеді. Су – тазалық, жаңарудың символы, өмір мен өлім, қуаныш пен қайғы, тұрақтылық пен өзгеріс арасындағы байланысты білдіреді. Шығармашылық иесінің «кештерде кейбір» атты өлеңінде қазақ қызы үшін маңызды «бұрым» тақырыбы сөз болады. Мұнда:

Бұлым да бұлым бұрымым бар ед
Белімді құшып жататын.
Аналар көріп, ырым қылар ед,
Бабалар беріп батасын.
Жалғыздығым тек жырыма сыйып,
Қызықтырмайтын жай тегін.
Жусан иіс шашым жыныма тиіп,
Желкеден қидым, қайтейін [1,13]?

– дейді. Жалпы, қазақ халқының мәдениетінді ұзын шаштың үлкен бір символикалық мәні бар десек те болады. Ұзын бұрым – қыз баласының сұлулығы мен әйелдігі, оның тазалығы мен пәктігінің белгісі. Фольклорда шаш әйелдің жаны мен рухының айнасы ретінде қарастырылады. Шашты кесу – көп жағдайларда ауыртпалық, қайғы, жаза немесе жоғалту символы болып табылады. Мәселен, қазақ халқыда қайғылы жағдайларда немесе әйел жесір қалған кезде шашын кесіп не жайып көрсеткен. Бұл – ішкі күйзеліс пен дәстүрдің көрінісі. Сонымен қатар, шашты сақтау – отбасының, әулеттің, дәстүрлердің жалғастырушысының ретін білдіреді. Ұзын бұрымды сақтау – қазақ қыздарының салт-дәстүрлерге, мәдениетке деген құрметінің белгісі десек те болады. Біздің қазақ шашты «бұйым, мүлік» ретінде сақтап, әртүрлі әшекей-бұйымдар тағып, күтіп-баптаған. Оған ақын өлеңіндегі мына жолдар да дәлел:

Шашбаусыз менің сымбатым сән бе?
Қазақ ем «бұрым – мүлік» дер.
Жыныма тиген шашым ба, әлде
Шашыма ғашық жігіттер [1,13]?

– деп келеді. Және тағы бір жолдарда:

Әйтеуір әкем қатты да қатты үн,
Деді анам « Түрін, жақсартып...»
Сол күні сосын солқылдап жаттым,
Сұлу болудан бас тартып [1,13].

– деп жалғастырады. Біздің халқымызда әкенің қаталдығы мен шешенің мейірімі – отбасының әлеуметтік құрылымындағы маңызды аспектісі. Отбасындағы әкенің рөлі, ананың шексіз мейірімі, балаға деген сүйіспеншілігі, жылулығы бәрі бір арнада біте қайнасып жатыр. Әкенің рөлі көбіне – отбасының қорғаны, тәрбиенің қатандығы мен жауапкершілігінен көрінеді. Ананың мейірімі, сүйіспеншілігі бәрібір бет-жүзінде көрініп тұрады. Балаға қашан да шексіз қолдау мен демеу береді.

Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдіс қазақ әдебиетінің дәстүрлі элементтерімен тығыз байланысты. Оның өлеңдерінде фольклорлық мотивтер, аңыз кейіпкерлері, салт-дәстүр жиі кездеседі. Мәселен, шығармашылық иесінің «Наурыз жыры» деп аталатын өлеңінде:

Еріді, міне, кілең де...
Жер беті ұқсап кілемге,
Аршылып қардан тастұма,

Раң өскен қырдың астына
Қыс қашып барад қалшылдап [2.27]...

– деп келеді де онан ары қарай:

Сақасын сайлап балалар,
Төре боп оған «ағалар»,
Орда ойнауға кірісер.
Күтпей-ақ жүлде әлдене,
Пырағын қосып бәйгеге,
Шіренер өңшең шерілер,
Қыз қуып жеткен серілер
Үстінде аттың сүйісер [2.28]

– деп жалғайды. Мұнда халқымыздың «Наурыз тойы» кезінде ойналаттын ұлттық ойындары, игі жақсылардың көтеріңкі, шат-шадыман көңіл-күйі сипатталады. Рахманқұл Бердібай ағамыз: «Наурыз мейрамы күнінде ойын-сауықтың, тамашаның түр - түрлері болып тұрған. Палуан күрестіру, қыз бен жігітті айтыстыру, жұмбақ шешісу, түс жорыту, тақпақ, жаңылтпаш айту секілді алуан қызықтар орын тепкен». [5] – деп, бір ған наурыз мерекесінің өзінде қаншама халық мұраларының үлгісі мен өнерлерінің көрініс беретінін ерекше атап өтеді. Ақын осы өлеңді ары қарай жалғай:

Құлпысын киіп құлпырып,
Күзгіге қарап мың күліп
Рауанға теңеп суретін,
Уызға салып сұр етін,
«Ұйқыашар» жасар бойжеткен.
«Көз байланған кезеңде
Сыланған сұлу көз елге
Баратұғын жайым бар», –
Деп, бозбала дайындар
«Сел еткізер» ой жеткен [2.28]

– деп өрбітеді. Автор мұнда қазақ халқымыздың ертеден келе жатқан салт-дәстүрімізді, ұлттық ойындарымызды тілге тиек етеді. Ұлттық ойындардың маңызын, қыз-бозбалардың көктемгі көңіл-күйін, қуанышын көрсетеді. Бұл ойындар жастардың бір-бірімен араласуына, достық қарым-қатынасты нығайтуына, олардың тапқырлығын, жылдамдығын дамытуға, көңілдерін көтеріп, бақыт сезімін сезінулеріне себепкер болады. Нәзираның «Ақ келін» атты өлеңінде:

Бір-ақ күнде қуантып қос ананы,
«Сыңсу» айтып, қыз-көңіл босағаны...
Әлпештеген әкеңнің аппақ қызы ең,
Ақ келін боп аттадың,
Ақ келін боп аттадың босағаны.

Ақпақ гүлдей ағашқа жаңа біткен,
Үлбірейсің... үміттен жаралып па ең?
Басқа тойлар бастауы бүгінгі той,
Бүгінгі той – қоштасу,
Бүгінгі той – қоштасу балалықпен [2.98]

– деген шумақтар бар. Мұндағы өлең жолдар поэзиядағы дәстүрлі элементтерді үйлестіре отырып, көркемдік және фольклорлық ерекшеліктерді көрсетеді. Бұл шумақтарда қыз баласының өміріндегі маңызды кезең, үлкен өмірге деген жаңа қадам жасауы сипатталады. Сондай-ақ,

«Сыңсу», «Ұзатылу», «Беташар» сынды халықтық салт-дәстүрлеріміз баяндалады. Енді тағы бір жолда:

Ата-ененді құрметте, отағасын,
Берік қылып осы үйдің босағасын
Ақ ниетпен отқа май тамызған соң
Шаңырақтың шаттығы,
Шаңырақтың шаттығы – от-анасың [2.99]!

– деп келеді. Ата-енеге құрмет, келін болып түсіп отырған әулетті сыйлау, жарынды сыйлау деген дүниелер осы тұста айтылады. Әйел – От-анасы болса, ер От-ағасы болып есептеледі. Отбасындағы береке, ынтымақ-бірлік, татулық, шаттық бәрі әйел адамға яғни От-анасына тікелей байланысты екенін өлең жолдары арқылы көпке жеткізіп отыр. Бұдан бөлек қаламгердің «Ұйқыда ғалам...» атты әлди жыры, «Балауыз шам», «Алладан тілеп бозала таңда-ай» деп аталатын жырларында да фольклорға тән іздер жеткілікті. Рахманқұл Бердібай «өнер атаулының мұраты, өз заманының эстетикалық талап-тілектеріне лайық келуінде, болмыстың жаңа тәжірибесін қорытып, көркемдік шындығын көрсетуінде» [3.193] – дейді. Шығармашылық иесінің өлеңдері осының айқын көрінісі десек қателеспеспіз. Назира Бердалының поэзиясы қазақ фольклорымен үндесіп, халықтың рухани мәдениетін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бердалы Н. Жаңбырлы түн : өлеңдер – Алматы : «Жазушы» баспасы, 2001. – 48 б.
2. Бердалы Н. Ең жақын досым : өлеңдер – Нұр-Сұлтан : «Фолиант» баспасы, 2021. – 160 б.
3. Бердібаев Р. Эпос мұраты. – Алматы, «Білім», 1997 ж. – 320 б.
4. Бердібаев Р. Сарқылмас қазына. – Алматы., «Мектеп», 1982 ж.
5. Бердібай Р. Наурыз өлеңдері. «Қазақ әдебиеті». 22.03.1985 ж.

ОӘЖ 82-145

«ЕСКЕНДІР» ПОЭМАСЫНДАҒЫ УАҚЫТ ПЕН МӘНГІЛІК МӘСЕЛЕСІ: АБАЙДЫҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ КОНЦЕПЦИЯЛАРЫ

Амантай Нұрсезім, Қапсихқызы Дильназ

nursezima@mail.ru; kapsihkvzydilnaz@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің студенттері

Ғылыми жетекшісі – PhD Г.С.Касбаева

Аңдатпа. Бұл мақала Абай Құнанбайұлының «Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік өмір мәселесін терең философиялық тұрғыда талдайды. Мақалада материалдық әлемнің уақытша, өтпелі сипаты мен адамның ішкі рухани жаңғыруындағы мәңгілік құндылықтар арасындағы диалектикалық қарым-қатынас қарастырылады. Абайдың поэзиясында уақыт – әлемнің әр сәтте өзгеріп отыруын, адамның күнделікті тіршілігінің өткінші кезеңдерін білдірсе, мәңгілік – рухани кемелдену, адамгершілік пен ізгіліктің, шынайы махаббат пен әділеттіліктің белгісі ретінде айқын көрінеді. Мақалада «Ескендір» поэмасы арқылы Абай өз заманының әлеуметтік-саяси ахуалы, материалдық әлемнің тұрақсыздығы мен рухани әлемнің мәңгілік құндылықтары арасындағы қарама-қайшылықты, сондай-ақ адамның өз-өзін тануы мен тәрбие ете отырып толық адам болу жолындағы ұлы идеясын жеткізеді. Абайдың философиялық концепциясы – адамды ақыл, қайрат және жүректің үйлесімі арқылы кемелдендіру, оның неісін тәрбие ете отырып рухани жаңғыруға ұмтылу – қазіргі заманда да өзектілігін жоғалтпай, жастар мен қоғамның рухани дамуына негіз болмақ.